

АКСІОЛОГІЧНИ АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНОГО І ПРИКЛАДНОГО ЗНАННЯ

Розвиток науки другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст., виявив, поряд з іншими, проблеми ціннісного характеру. Аксиологія сучасної науки привертає увагу широкого кола дослідників. Характерним для представлених у філософській літературі досліджень є охоплення спектра напрямів осмислення цінностей науки – починаючи від пошуків ідейних витоків категорії "цінність" в історії філософії, традиційного розгляду взаємозв'язку наукової істини і цінності і до осмислення цінностей світу людини у культурі епохи постмодерну й ціннісного аспекту в межах постнекласичного типу наукової раціональності.

Однією із обставин, які актуалізують розробку аксиології науки, є необхідність осмислення процесу аксиологізації науки, у тому числі в контексті інтеграції природничонаукового і соціогуманітарного знання.

У даній роботі ми зосередимо увагу на проблемі опозиції "ціль – цінність" у контексті аналізу взаємовідношення фундаментального та прикладного знання.

Неабияку цікавість стосовно філософського осмислення феномену фундаментальних і прикладних досліджень та наук вітчизняна методологія науки почала проявляти з 70-х років минулого століття. Це відбувалося, оскільки в ті десятиліття найвищого розквіту досягають природничі й технічні науки, які визначали сутність науково-технічної революції. То був час найбільш прискореного впровадження новітніх теоретичних знань безпосередньо у технологічні розробки. Саме це, на нашу думку, змусило методологів науки і техніки звернути увагу на діалектичний характер взаємодії фундаментальних і прикладних наук, виявити зміст самих понять фундаментального й прикладного, розглянути критерії диференціації наукового знання на фундаментальне та прикладне.

Наприкінці 80-х років інтерес до цієї проблематики падає, але з середини 90-х, вже у російській філософії науки, спостерігається новий сплеск досліджень стосовно класифікації наук і поділу наукових досліджень на фундаментальні і прикладні. Причому важливо відзначити, що в дискусії щодо відмінності між цими сферами наукового знання беруть активну участь провідні російські вчені-природознавці. Цьому, на наш погляд, є теж об'єктивне пояснення, яке зв'язане, перш за все, з винайденням мікропроцесора, персональних комп'ютерів і створенням комп'ютерних технологій, які визначають сучасний етап науково-технічного прогресу.

Проте в методології науки за три десятиліття не було вироблено спільних підходів до розуміння специфіки фундаментального й прикладного знання та принципів взаємозв'язку між фундаментальними і прикладними науками.

Наука не однорідна по своїй структурі і як будь-яка складна система містить істотний ієрархічний компонент. Останнє з особою силою проявляється в тім, що наукові дослідження діляться на фундаментальні й прикладні. Існує

досить популярна точка зору, згідно з якою фундаментальна наука зосереджує свої зусилля на з'ясуванні основних законів, основних принципів природи, світоустрою. Прикладна наука ставить перед собою завдання вирішення певної технічної проблеми звичайно в безпосередньому зв'язку з матеріальними інтересами суспільства. При вирішенні такого роду завдань прикладна наука, як правило, спирається на закономірності, встановлені фундаментальною наукою.

Розробка прикладних наук, звичайно, пов'язана з рішенням практичних завдань, має на увазі досить конкретні потреби практики. Разом з тим, варто підкреслити, що основне "призначення" прикладних досліджень, як і фундаментальних – саме дослідження, а не розробка тих або інших технічних систем або технологій. Результати прикладних наук випереджають собою розробку технічних пристроїв і технологій, але не навпаки. При прикладних наукових дослідженнях центр ваги лежить на понятті "наука", а не на понятті "додаток". Розходження між фундаментальними й прикладними дослідженнями лежать в особливостях вибору напрямків досліджень, вибору об'єктів дослідження, але методи й результати мають самостійну цінність. У фундаментальній науці вибір проблем визначається, насамперед, внутрішньою логікою її розвитку й технічних можливостей здійснення відповідних експериментів. У прикладних науках вибір проблем, вибір об'єктів дослідження безпосередньо пов'язаний із впливом запитів суспільства – технічних, економічних і соціальних завдань.

Звичайно, ці розходження багато в чому відносні. Фундаментальні дослідження можуть стимулюватися й зовнішніми потребами, наприклад, пошуком нових джерел енергії. З іншого боку, такий найважливіший приклад із прикладної фізики, як винахід транзистора, аж ніяк не був наслідком безпосередніх практичних запитів.

Поділ науки й наукових досліджень на фундаментальні і прикладні має принциповий характер – він безпосередньо пов'язаний з розкриттям джерел і спрямованості розвитку науки. Фундаментальні дослідження нерідко називаються пошуковими й відзначається, що в процесі цих досліджень відбувається не стільки застосування й модернізація усталених спеціалізованих методів, скільки розробка істотно нових.

За рубежем фундаментальну науку часто називають "чистою". Походження терміна "чистий" трохи претензійно, практично тут маються на увазі наукові дослідження, що не залежать від практицизму й меркантильності. Безсумнівно, що під фундаментальними дослідженнями мають на увазі ту галузь у наукових дослідженнях, що безпосередньо не пов'язана із прямими запитамі виробництва й суспільної практики. Відповідно до цього думають, що фундаментальні дослідження розвиваються, насамперед, у силу внутрішньої логіки розвитку науки.

Наука як така орієнтується на гранично широкий практичний інтерес. Ця настанова дозволяє їй зберегти свою самостійність і сьогодні, зберегти себе як сферу виробництва об'єктивного й загальнозначущого знання в умовах, коли вона може успішно розвиватися лише в контексті, точніше навіть в єдності, з

прикладним дослідженням. Але відмінність між ними існує. В усякому випадку помірна доля фундаментальних досліджень у “прикладному” науково-дослідному інституті, так само як помірна доля прикладних досліджень в інституті, зайнятому фундаментальними дослідженнями, може бути досить корисною. І дійсно, кожний великий науково-дослідний інститут, як правило, проводить обидва види досліджень.

Звичайно, науково-пізнавальна діяльність, як і будь-яка колективна діяльність, яка має соціокультурну мотивацію, може розгортатися чи заради самої себе, тобто заради знання як самодостатньої загальнолюдської цінності, чи заради цілей, які лежать поза пізнанням. Від цього залежить і вибір підходів та критеріїв при класифікації наукового знання, а тому, мабуть, і неможливо якийсь критерій визнавати “істинним”, а інші – “неістинними”. Інша річ, що в кожній конкретній ситуації когнітивні аспекти розвитку науки можуть переплітатися з аксіологічними та прагматичними. Незважаючи на зорієнтованість фундаментальної науки на виявлення нових, ще незвіданих характеристик світу, а прикладної – на отримання безпосереднього практичного результату, все ж таки і в межах фундаментальної науки можна прийти до ефективних прагматичних розробок, а на ґрунті прикладної науки може сформуватися плацдарм для фундаментальних досліджень.